

include the amount of medical, biological, social, personal, and so on.

*Based on Targeting of Human Ecology as a scientific understanding of the purpose of environmental conservation and child advocates, to the extent possible, enhance the ecological health of the child (human) is a health condition in the context of the surrounding environment.*

*To summarize, we note that the environment of childhood is a cross-sectoral understanding of being a child in today's social space, which was formed as a result of human adaptation to environmental conditions, in the interaction of abiotic and biotic environmental factors. Guiding principles to ensure environmental advocates childhood are the principle corresponding of natural, regional, environmental, accordingly of culture approach.*

## **РОЗВИТОК ІНШОМОВНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ**

**УДК 378.937**

**Кармель Т.М.**

*У статті висвітлено концептуальні положення лінгводидактики, що сприяють вдосконаленню процесу формування комунікативної компетентності студентів вищих технічних навчальних закладів. Особливу увагу приділено аналізу сутності і структури іншомовної комунікативної компетентності студентів. Обґрунтовано місце і роль провідних блоків іншомовних здібностей студентів, а також специфіку різних типів оволодіння іноземною мовою (комунікативного і лінгвістичного) професійного спрямування з врахуванням їх мотивації.*

**Ключові слова:** навчання іноземної мови, комунікативна компетентність, іншомовні здібності студентів, тип оволодіння іноземною мовою.

*В статье отражены концептуальные положения лингводидактики, что способствуют совершенствованию процесса формирования коммуникативной компетентности студентов высших технических учебных заведений. Особое внимание уделено анализу сущности и структуры иноязычной коммуникативной компетентности студентов. Обоснованы место и роль ведущих блоков иноязычных способностей студентов, а также специфика разных типов овладения иностранным языком (коммуникативного и лингвистического) профессионального направления, с учётом их мотивации.*

**Ключевые слова:** изучение иностранного языка, коммуникативная компетентность, иноязычные способности студентов, тип овладения иностранным языком.

## **THE DEVELOPMENT OF FOREIGN ABILITIES AS THE BASIS OF FORMATION OF COMMUNICATIVE COMPETENCE OF STUDENTS IN THE PROCESS OF FOREIGN LANGUAGE STUDY**

*Conceptual positions of lingvodidactics promoting the perfection of the process of forming communicative competence of students in higher technical educational establishments are reflected in the article. Special attention is paid to the analysis of the essence and structure of foreign communicative competence of students. The place and role of leading blocks of foreign abilities of students, and the specific nature of different types of mastering the foreign language (communicative and linguistic) of professional direction, taking into account their motivation are substantiated.*

**Keywords:** *foreign language study, communicative competence, foreign language abilities of students, type of mastering the foreign language.*

**Постановка проблеми.** Іншомовна освіта в Україні реформується з урахуванням основних досягнень європейських країн у цій галузі та відповідно до таких основоположних документів Ради Європи як «Білінгвальна освіта: основні стратегічні завдання», «Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання», «Європейський мовний портфель», «Приведення екзаменів з мови у відповідність до Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти» та «Вимоги до Євроіспитів». Ідеї мовної політики Ради Європи знаходять все більше визнання в нашій державі: збільшується кількість мов, що вивчаються; зростає кількість осіб, які володіють принаймні однією іноземною мовою; в середніх навчальних закладах започатковано вивчення кількох іноземних мов; в університетах збільшується кількість академічних годин на вивчення іноземних мов; в деяких вищих закладах освіти іноземна мова вважається другою робочою мовою.

Фахівець, який володіє іноземною мовою, активно використовує її у професійній діяльності, має кращі перспективи, переваги при влаштуванні на роботу тощо. Все це набуває особливого значення в умовах, коли молоді не гарантується зайнятість після закінчення вищого навчального закладу, і людина стає перед проблемою самостійного пошуку роботи. Реальністю сьогодення є і те, що прийом фахівців на роботу, зазвичай, здійснюється на базі конкурсного відбору, однією з вимог якого є володіння іноземною мовою, що свідчить про зростаючу соціальну значущість іноземної мови в сучасних соціально-економічних умовах. Це саме по собі створює здорову конкуренцію і спонукає майбутніх фахівців прагнути отримати більш якісну іншомовну освіту, постійно вдосконалюватись при застосуванні засобів іноземної мови.

**Аналіз досліджень і публікацій.** Теоретичні й експериментальні дослідження проблеми мотивації (О. Башкирцева, А. Гебос, Б. Ноткін, Л. Образцова, Л. Рідель, Л. Панова) засвідчують: при навчанні іноземної мови мотивації належить визначальна роль. Доведено, що ефективність володіння мовою перебуває в залежності від рівня розвитку мотивації до цього предмету, а також іншомовних здібностей студентів. Серед усіх видів мотивації, що спонукають студентів до оволодіння іноземною мовою, найважливішими є мотиви, які безпосередньо пов'язані з власне навчальною діяльністю і процесом її перебігу (І. Іменітова, А. Маркіна, Н. Симонова).

Ефективне використання мотивації дозволяє виявити внутрішні резерви особистості для її розвитку, навчання і виховання, оскільки через мотивацію можна впливати як на продуктивність діяльності, так і на розвиток самої особистості. Мотивація як найгнучкіше утворення підлягає змінам залежно від соціальної і економічної ситуації (В. Андрієвська, П. Козик, Т. Левіна, М. Муканов, Л. Паневіна, О. Рощина, В. Сатінова). Це робить проблему мотивації суттєво актуальною і вимагає постійного її вивчення. Натомість не стільки мотивація, скільки іншомовні здібності студентів зумовлюють практичне оволодіння ними іноземною мовою як засобом професійно орієнтованого спілкування з фахівцями своєї галузі (Н. Вітт, І. Зимня, І. Гез, В. Касьянова, С. Скидан, І. Рідель).

**Метою** статті є висвітлення концептуальних положень, що сприяють вдосконаленню процесу формування комунікативної компетентності студентів при оволодінні іноземною мовою професійного спрямування з врахуванням їх мотивації й іншомовних здібностей.

**Виклад основного матеріалу.** Доробки учених-лінгвістів та лінгводидактів доводять, що серед основних характеристик компетентного мовця слід виділити: орієнтацію в ситуації спілкування; застосування мовних засобів, що відповідають лексико-граматичним законам конкретної мови; наявність системи знань, що дає змогу здійснювати комунікацію в соціумі. При цьому вважається, що комунікативна компетенція особистості передбачає такі здібності: давати соціально-психологічний прогноз комунікативної ситуації, в якій має відбутися спілкуватися; програмувати процес спілкування, спираючись на своєрідність комунікативної ситуації; занурюватися в соціально-психологічну атмосферу ситуації спілкування; здійснювати соціально-психологічне управління процесами спілкування у процесі комунікації.

З огляду на зазначене вище, структура комунікативної компетенції характеризується достатньою кількістю компонентів, які повною мірою знаходяться у взаємодії та взаємозумовлюються, оскільки мають властивості варіативності, взаємозалежності, інтегративності, кумулятивності, соціальної й особистісної значущості.

Суттєво, що структура комунікативної компетенції формується певною низкою складових, серед яких:

- мовленнєва компетенція, яка передбачає систему знань усіх рівнів (фонетичного, лексичного, словотворчого, морфологічного та синтаксичного); уміння правильного оперування мовними одиницями кожного рівня для побудови одиниць більш високого — комунікативних синтаксичних одиниць;

- мовна компетенція, яка передбачає систему знань понятійного категоріального апарата науки про мову, що представлений у порівняльному описові через чітко визначену систему мовних категорій, їх значень та формальних засобів відображення цих значень. Мовна компетенція може характеризуватися через рівні, що виділяються за ознакою узагальнення розумової діяльності: рівень запам'ятовування одиничних об'єктів, під час якого не виникає лінгвістичних узагальнень. Ті, хто навчається, не володіють лінгвістичною термінологією; ними запам'ятовується конкретне слово, словосполучення чи речення; рівень узагальнень, що усвідомлюються нечітко, тобто мову вивчають без оволодіння теоретичних відомостей; рівень емпіричних узагальнень,

коли узагальнення мовних явищ відбувається за зовнішніми ознаками і не призводить до утворення наукових лінгвістичних понять; рівень теоретичних узагальнень або рівень лінгвістичної абстракції [1, с. 27];

- прагматична компетенція, що передбачає наявність умінь уживати висловлювання відповідно до комунікативних намірів мовця та ситуативних умов мовлення (знання відповідностей між комунікативними намірами (інтенціями) та висловлюваннями, що їх реалізують; знання відповідників між варіативною формою висловлювань, що реалізують один і той же намір, та ситуативними умовами мовленнєвого акту; уміння реалізовувати комунікативний намір шляхом вибору мовленнєвої дії відповідно до вимог ситуації та логіки перебігу мовленнєвого акту).

Досвід спілкування займає особливе місце в структурі комунікативної компетенції особистості. З одного боку, він соціальний і включає інтеріоризовані норми й цінності культури, а з іншого, є індивідуальним, адже ґрунтується на індивідуальних комунікативних здібностях і психологічних подіях, пов'язаних зі спілкуванням у житті особистості. Аналіз термінологічного змісту поняття «комунікативна компетенція» дає змогу синтезувати загальні принципи, на яких базуються сучасні підходи досліджуваної проблеми: мову необхідно розглядати як знання, якими мовець (або, той, хто вивчає мову) повинен оволодіти, і як уміння користуватися нею у відповідній ситуації; будь-яке висловлення має бути не тільки граматично правильно побудоване, але й адекватно відповідати ситуації.

З позиції організації навчальної діяльності студентів на основі компетентнісного підходу цінним для нас є дослідження А. Говатта, який розрізняє «сильний» і «слабкий» варіанти комунікативного навчання іноземній мові. Слабкий варіант, який є більш-менш звичайною практикою останніх років, підкреслює важливість забезпечення студентів можливостями використовувати іноземну мову для спілкування. Сильний варіант комунікативного навчання, з іншого боку, припускає, що іноземна мова засвоюється через спілкування, і якщо перший можна визначити як засвоєння для використання, то останній – використання іноземних мов для її засвоєння [1]. Виникає питання: ми навчаємо мові (через спілкування) або ми навчаємо спілкуванню (через мову)?

На думку багатьох зарубіжних учених, обидва ці питання не є несумісними, навпаки, вони логічно взаємозв'язані. Між ними такий же взаємозв'язок, як між лінгвістичною компетенцією і комунікативною компетенцією. Лише невелика частина лінгвістичної компетенції залишається за межами комунікативної компетенції, тоді як комунікативна компетенція охоплює велику частину лінгвістичної компетенції, залишаючи за межами лише невелику частину останньої. Це значить, що, навчаючи лінгвістичній компетенції, ми упускаємо велику частину комунікативної компетенції, в той час, як навчання комунікативній компетенції працюватиме і на лінгвістичну компетенцію, за винятком невеликої її області. Тому, якщо ми хочемо навчити спілкуванню, то необхідно залучити студентів до вирішення комунікативних задач.

Системний підхід до структури комунікативної компетенції, яка передбачає наявність умінь поєднувати мовні засоби з завданнями й умовами спілкування з урахуванням соціальних норм поведінки й комунікативної релевант-

ності висловлення, репрезентуючи єдність мови і мовлення, передбачає дослідження комунікативної компетентності як системи, визначення її внутрішніх якостей, зв'язків і відношень. У межах такого підходу комунікативна компетентність, як будь-який системний об'єкт, уможливує виділення складових залежно від конкретних завдань, поставлених у дослідженні.

При формуванні комунікативної компетентності дуже вадливими є елементи механізмів розвитку рефлексії у процесі діалогічного навчання іноземної мови, серед яких наступні: розрив у структурі діяльності, в результаті якого виникає зупинка в перебігу навчання з виходом за межі попередньої форми роботи; оцінка суб'єктивної значущості здійсненої діяльності для усвідомлення підстави власних дій; оцінка дій партнерів за іншомовною комунікацією; відображення позицій партнерів по діалогу через призму загальнозначущого для них об'єкту; вибір власної точки зору на проблему; визначення категоріальних меж рефлексії: мети, засобів, знань та їхнього взаємозв'язку; схематизація дій; об'єктивація рефлексії з метою вироблення нових схем, методів діяльності; осмислення проблеми; використання нових схем як засобу управління, механізму діяльності та мислення. Результативність рефлексії в процесі навчання іноземної мови залежить від завершеності прояву механізмів рефлексії і за умови залучення ціннісного досвіду, який орієнтує зусилля студентів; реалізація досвіду рефлексії, накопиченого шляхом співвіднесення особою знань про свої можливості, про можливі перетворення у світі й у собі із вимогами діяльності та задачами, які за допомогою досвіду при цьому розв'язуються; використання досвіду звичайної активації, що орієнтує у власних можливостях, завдяки йому людина краще зосереджує свої зусилля на розв'язанні значущих завдань; урахування операціонального досвіду, що об'єднує певні засоби перетворення ситуації і своїх можливостей; вироблення досвіду співробітництва, який формується в процесі спільної діяльності, передбачає налаштованість на співробітництво, сприяє об'єднанню зусиль при спільному розв'язанні задач.

Мета діалогічних методів не в тому, щоб змусити інтеріоризувати проблемну ситуацію, задану ззовні, а в тому, щоб створити середовище, яке б дало можливість людині виявити суб'єктні якості — бути джерелом, ініціатором ідей, самому у діалозі з іншими знаходити проблемність питання, завдання, ситуації. У такому випадку проблемна ситуація, її осмислення, необхідність подивитись на неї з точки зору інших — все це стає життєво важливим, так як автор відчуває гордість і відповідальність за “народжену” ідею. Окрім того, суб'єкт оцінює себе як здатного до творчого рефлексивного пошуку, до створення не лише ідей, а й себе.

Проблемність ситуації є природним атрибутом діалогічного навчання іноземної мови, його рушійним джерелом, оскільки виникає потреба розв'язувати проблему спільно, проте індивідуальні варіації типів розуміння кожного виявляють незбігання, зіткнення поглядів на будь-яке, навіть неproblemне, на перший погляд, питання. Діалог різних типів розуміння зумовлює виявлення проблемності, до розкриття її змісту по всій вертикалі етапів розвитку суб'єкта, а це формує потребу в іншому саме через його відмінність. Виявляється, що проблема може не мати чіткого, однозначного вирішення. Кожен із варіантів розв'язання, запропонованих учасником діалогу, спрацьовує в

межах певної логіки, певної культури. Тому зникає межа між правильним та неправильним, між правим та неправим. Проте виникає нова потреба – потреба у виробленні інтерсуб'єктивних цінностей, у яких і висвітлювались, проявлялися б усі типи розуміння.

Орієнтуючи діяльність на посилення рефлексивних процесів, ми тим самим сприяємо розвитку творчої навчальної діяльності, оптимальної мотивації учіння, нарешті, – розвиткові особистості. Зумовлено це тим, що рефлексивні уміння відповідають за правильність постановки навчальних цілей; адекватність комплексу завдань з мовної освіти майбутніх фахівців; ефективність змісту діяльності майбутніх фахівців поставленим завданням; відповідність застосовуваних організаційних форм з урахуванням особливостей студентів, рівня їх розвитку, змісту матеріалу тощо; виявлення причин невдач, помилок і труднощів у процесі реалізації поставлених завдань навчання.

Формуючи комунікативну компетентність студентів на заняттях з іноземної мови, слід конкретизувати іншомовні здібності, виходячи з розрізнення мови і мовлення. Мова – це соціальне по суті і незалежне від індивіда явище. Мовлення – це діяльність спілкування, це мова в дії [5]. Мова і мовлення – це два аспекти єдиного цілого, водночас вони є різними. Мова є предметом вивчення мовознавства, мовлення – психології. Саме завдяки мовленню людська свідомість може збагатитися результатами суспільного досвіду. Мовлення робить доступним, розкриває свідомість однієї людини іншим людям. Ця функція мовлення здійснюється за допомогою мови.

Відповідно до розрізнення мови і мовлення виділяють іншомовно-мовленнєві здібності й мовні здібності. Під іншомовно-мовленнєвими здібностями розуміються такі індивідуально-психологічні і психофізіологічні особливості, які забезпечують швидке і якісне оволодіння навичками розмовної мови. Мовні здібності є такими індивідуальними особливостями, які сприяють швидкому формуванню навичок і умінь при засвоєнні мовної системи [5].

Аналізуючи проблему оволодіння мовою, виділяють такі параметри, як засвоєння (що співвідноситься з мовними засобами) і вживання (має відношення до комунікативної діяльності за допомогою мови) [4; с. 246]; говорять про необхідність враховувати різницю між мовною компетенцією і її реалізацією, між знанням і поведінкою, між «мовною здатністю» (що відноситься до області лінгвістики) і «мовною активністю» (що відноситься до області психології). Фактично все це торкається протиставлення іноземної мови і іншомовного мовлення. Це означає, що можна знати іноземну мову як систему (лексику і граматику) і не вміти спілкуватися іноземною мовою, оскільки не «існує містичних явищ переносу між різними мовними уміннями і здібностями й уміння читати не забезпечує вміння говорити і навпаки» [2, с. 82].

Деякі автори використовують термін «навченість» на позначення здібностей до засвоєння знань [4]. Під навченістю розуміється сукупність інтелектуальних властивостей людини, від яких, за наявності і відносній рівності інших необхідних умов (початкового мінімуму знань, позитивного ставлення до навчання тощо), залежить швидкість і легкість оволодіння знаннями і прийомами засвоєння цих знань. Під навченістю іноземній мові розуміють сукупність індивідуально-психічних властивостей, що визначають легкість засвоєння мовного матеріалу, швидкість просування і вдосконалення студентів в про-

цесі оволодіння іншомовною мовленнєвою діяльністю [4]. Успішність навчання іншомовному мовленню виявляється у:

- швидкості накопичення мовних засобів;
- мимовільності і неусвідомлюваності підведення нового, незнайомого мовного явища під відоме мовне правило;
- легкості і мимовільності комбінаторних варіантів вираження думки;
- поліпшенні якісної тимчасової характеристики всіх видів мовленнєвої діяльності в процесі навчання – мовлення, слухання, читання, письма [1].

Рівні сформованості іншомовних здібностей визначаються за наступними показниками:

- слухова чутливість, тобто здатність розрізнення, запам'ятовування звуків;
- відношення «звук-символ», тобто співвідношення звуку з відповідним символом;
- граматична здатність, або граматична чутливість, зокрема, уміння вивести граматичні правила з лінгвістичного матеріалу;
- вербальна пам'ять.

Загалом, компонентами іншомовних здібностей є особливості психічних процесів, такі, як пам'ять, мислення, сприйняття тощо, які і лежать в основі різних класифікацій здібностей. Деякі автори відносять до іншомовних здібностей і такі особливості психіки, як емоційність і товариськість, відносячи їх, проте, не до основних, а до факультативних іншомовних здібностей [3].

**Висновки.** При виявленні здібностей до іноземних мов слід особливо враховувати особливості рідної мови студентів, оскільки «Нікому не вдавалося спостерігати блискуче володіння іноземною мовою при низькій розвиненості рідної мови» [4, с. 198].

Успішність оволодіння іноземною мовою залежить не тільки від іншомовних здібностей, але й особистісних характеристик студентів, особливостей їх вищої нервової діяльності, характеру тощо. Відповідно до цього одні студенти краще опановують мову, інші – мовну систему. Першим більш доступне продуктивне, тобто активне оволодіння іноземною мовою, а останнім легше дасться рецептивне або пасивне оволодіння іноземною мовою (слухання і читання, сприйняття і розуміння чужого мовлення). Це, з одного боку, вказує на існування інтуїтивно-чуттєвого і раціонально-логічного типів оволодіння іноземною мовою, а з іншого – комунікативного і некомунікативного (лінгвістичного). Фізіологічною основою такого розрізнення є лабільність нервових процесів – у першому випадку, і інертність нервової системи – у другому. Розрізнення цих двох типів особливо виявляється при використанні інтенсивних методів навчання іноземної мови. За нашими спостереженнями, студентів некомунікативного типу практично неможливо навчити іноземної мови інтенсивними методиками.

#### **Література:**

1. Гез Н.И. Формирование коммуникативной компетенции как объект зарубежных методических исследований / Н.И. Гез // Иностранные языки в школе. – 1985. – № 2. – С. 17-24.

2. Изаренков Д.И. Базисные составляющие коммуникативной компетенции и их формирование на продвинутом этапе обучения студентов-нефило-

логов / Д.И. Изаренков // Русский язык за рубежом. – 1990. – № 4. – С. 54-60.

3. Кабардов М.К. Типы языковых и коммуникативных способностей и компетенций / М.К. Кабардов // Вопросы психологии. – 1996. – № 1. – С. 34-50.

4. Касьянова В.Г. Психологические основы формирования профессиональных иноязычных умений у студентов экономических специальностей вузов: автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. психол. наук: спец. 19.00.01 «Общая психология, история психологии» / В.К. Касьянова. – М., 1995. – 24 с.

5. Методика преподавания иностранных языков в вузе: межвузовский сборник ЛГУ. – Вып. I. Иностранные языки на неспециальных факультетах. – Л., 1978. – 197 с.

*THE DEVELOPMENT OF FOREIGN ABILITIES AS THE BASIS OF FORMATION OF COMMUNICATIVE COMPETENCE OF STUDENTS IN THE PROCESS OF FOREIGN LANGUAGE STUDY*

*Kartel Tetyana*

**Abstract.** *A graduate of a higher technical school, who has received a high level of communicative competence and the ability of a foreign language fluent speaking, uses it in his professional life actively, has the best opportunities for a job hunting and a lot of advantage to communicate with foreign partners.*

*Success in mastering a foreign language teaching in higher technical educational establishments depends not only on personal characteristics, characteristics of a higher nervous activity and students' nature, but also it depends on their level of motivation and the development of special foreign abilities. Accordingly, some students better assimilate a language, the rest assimilate a language system. The productive nature is more comprehensible for the first group of students, i.e. the active mastering of a foreign language, and the second group is more successful in passive mastering of a language (listening and reading, perception and understanding of another's speech). On the one hand, it indicates the existence of intuitive - perceptual and rational - boolean types of mastering a foreign language, and on the other hand- the communicative and non-communicative (linguistic). Physiological basis of this distinction is the lability of nervous processes (in the first case), and inertia of the nervous system (in the second case). The difference between these two types is particularly evident when using intensive methods of teaching a foreign language.*

*It was demonstrated that one can know a foreign language as a system (vocabulary and grammar) and is not able to communicate in it, that is why teachers should consider this fact when teaching students with help of individual and personality-oriented approaches to learning a foreign language in technical institutions.*